

Παναγία των Βλαχερνών, η προστάτιδα της Βασιλεύουσας: «βάλε το χέρι σου Παναγιά μου, βάλε χείρα, Βλαχέρνα»

/ [Ορθόδοξες Προβολές](#)

Ο ναός των Βλαχερνών υπήρξε το πιο γνωστό και το πιο φημισμένο ιερό της Παναγίας στην Κωνσταντινούπολη, με διαρκή ακτινοβολία σ' ολόκληρο τον χριστιανικό κόσμο.

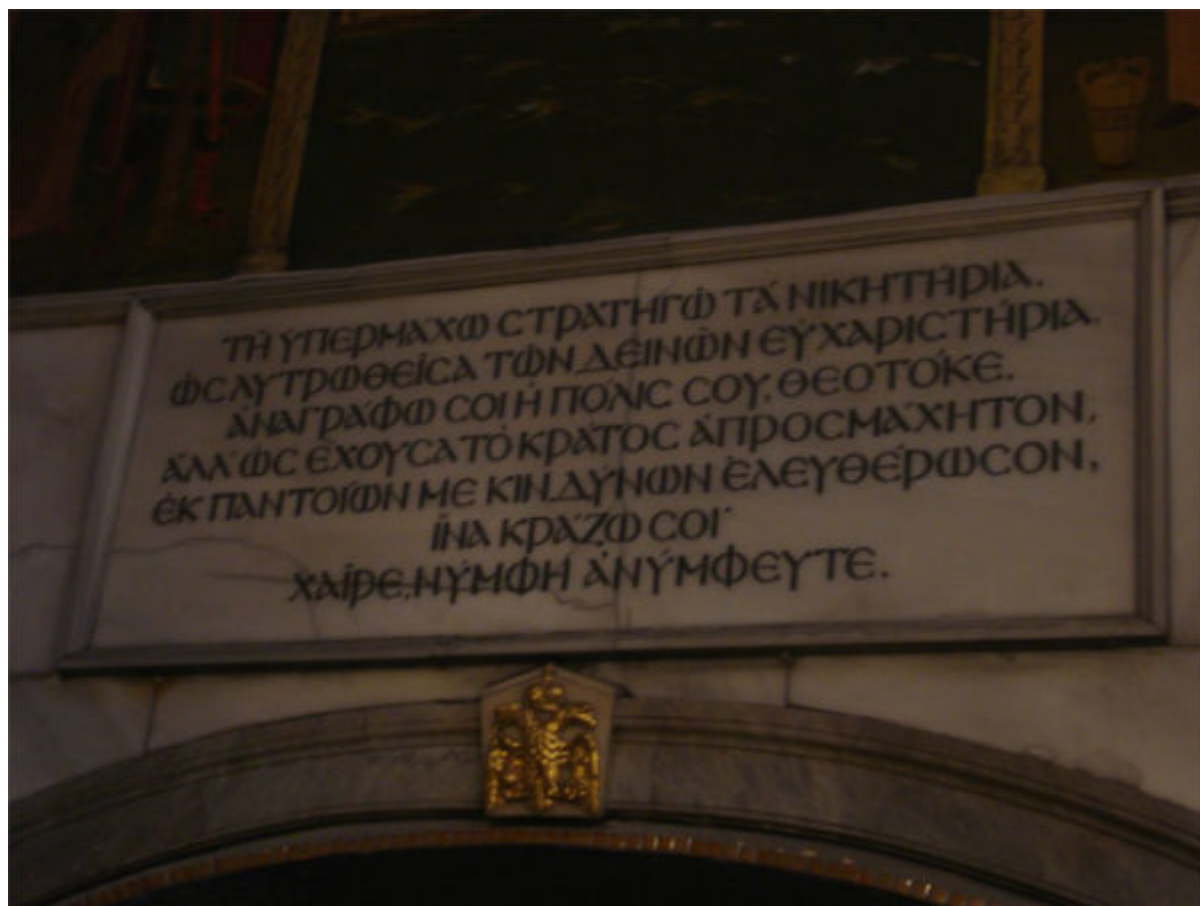
- Της Δέσποινας Σωτηρίου

Δύο ήταν οι εκκλησίες που δέσποζαν στις πρώτες δεκαετίες του 5ου μ.Χ. αιώνα επί του Κερατίου και έξω των χερσαίων τειχών της Βασιλεύουσας: ο ναός των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού κατά το Κοσμίδιον και η βασιλική της Υπεραγίας Θεοτόκου κατά τις Βλαχέρνες, τόπο με πλούσια βλάστηση, γνωστό για το πλήθος των ιχθύων και των κυνηγεσιών του. Το ναό έχτισε η **αυτοκράτειρα Πουλχερία** μεταξύ των ετών 450-453, έτος του θανάτου της και μαζί με τον Μαρκιανό (450-457) τον διακόσμησαν.

Η **Σύναξη της Παναγίας των Βλαχερνών** στην Κωνσταντινούπολη τιμάται από την εκκλησία μας στις 2 Ιουλίου.

Τα κυριότερα στοιχεία της ιστορίας του και των περιπετειών του στη βυζαντινή περίοδο είναι: το ναό έχτισε η αυτοκράτειρα Πουλχερία μεταξύ των ετών 450 – 453 μ.Χ., έτος του θανάτου της και μαζί με τον Μαρκιανό (450 – 457 μ.Χ.) τη διακόσμησαν. Φαίνεται όμως ότι επί Λέοντος Α΄ (457 – 474 μ.Χ.) ο ναός ολοκληρώθηκε και απέκτησε λάμψη, ιδιαίτερα με τη δημιουργία του «άγιου λούσματος» και του αγιάσματος. Τότε χτίστηκε και το παρεκκλήσιο της Αγίας σορού για να δεχτεί το ωμοφόριο και την Τιμία Εσθήτα της Θεοτόκου, που μεταφέρθηκαν από την Παλαιστίνη το 473 μ.Χ. (βλέπε ίδια ημέρα). Τότε παραχωρήθηκαν στο ναό σημαντικά περιουσιακά στοιχεία, κυρίως κτήματα.

Ο Προκόπιος σημειώνει ότι ο Ιουστινιανός επί της βασιλείας του θείου του Ιουστίνου Α΄ (518 – 527 μ.Χ.) τροποποίησε και τελειοποίησε το αρχικό οικοδόμημα. Στην περιγραφή που δίνει αφήνει την εντύπωση πως στον τύπο της βασιλικής υψώθηκε τρούλλος, στηριγμένος σε ημικύκλιο που σχημάτιζαν οι κίονες. Η ανακαίνιση αυτή, επί Ιουστίνου Α΄, περιλαμβάνεται και σε δύο επιγράμματα της Παλατινής Ανθολογίας.

Πολλοί αυτοκράτορες, κατά καιρούς, από προσωπικό ενδιαφέρον βοήθησαν στην αναδιοργάνωση των Βλαχερνών με διάφορες, δωρεές. Το μέγεθος των λειτουργικών αναγκών του ναού αποκαλύπτεται από Νεαρά του Ηρακλείου, η οποία ορίζει το ιερατείο και το προσωπικό ως εξής: 12 πρεσβύτεροι, 18 διάκονοι, 6 διακόνισσες, 8 υποδιάκονοι, 20 αναγνώστες, 4 ψάλτες και 6 θυρωροί, συνολικά 74 άνθρωποι στην υπηρεσία του μεγάλου θρησκευτικού κέντρου λατρείας της Παναγίας των Βλαχερνών. Ο Ιουστίνος ο Β΄ (565 – 578 μ.Χ.) είχε προσθέσει δύο αψίδες, ενισχύοντας το σχήμα του σταυρού, ενώ σε κάποια νεότερη φάση ο Ρωμανός Γ΄ Αργυρός (1028 – 1034 μ.Χ.) διακόσμησε με χρυσό και ασήμι τα εσωράχια των τοξοστοιχιών.

Θα πρέπει να τονισθεί ο ρόλος που διαδραμάτισε η Παναγία των Βλαχερνών στη διάρκεια της Εικονομαχίας και προπαντός επί Κωνσταντίνου Ε΄. Επειδή ήταν το λατρευτικό κέντρο των Ορθοδόξων, παράλληλο με την Αγία Σοφία (π.χ. κάθε παρασκευή γινόταν ολονύχτιες αγρυπνίες των πιστών αφιερωμένες στη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας) το εικονογραφικό πρόγραμμα καταστράφηκε.

Η ιστορική εικόνα

Τότε εξαφανίστηκε και η ξύλινη, αργυρόχρυση και ιστορική εικόνα της Παναγίας, η οποία ξαναβρέθηκε, σύμφωνα με την παράδοση, το 1030 μ.Χ. κρυμμένη στον

τοίχο κατά τις εργασίες ανακαίνισης που έγιναν επί Ρωμανού Γ΄ Αργυρού.

Είχε ήδη δημιουργηθεί ο τύπος της Παναγίας της Βλαχερνίτισσας, που διαδόθηκε με αντίγραφα σε ολόκληρο το χριστιανικό κόσμο. Η Παναγία εικονίζεται ολόσωμη, μετωπική, με υψωμένα τα χέρια. Στο στήθος, σε μετάλλιο, παριστάνεται ο Χριστός ευλογώντας. Με την εικόνα της Βλαχερνίτισσας συνδέεται και το θαύμα του πέπλου που ανασηκωνόταν από το πρόσωπο της Θεοτόκου ανάλογα με την περίπτωση, όπως μαρτυρεί η Άννα η Κομνηνή.

Το 1070 μ.Χ. η εκκλησία καταστράφηκε από πυρκαγιά, αλλά με τη συνδρομή των αυτοκρατόρων Ρωμανού Δ΄ Διογένη (1067 - 1071 μ.Χ.) και Μιχαήλ Ζ΄ του Δούκα (1071 - 1078 μ.Χ.) ξαναχτίστηκε. Ολόκληρο το κτιριακό συγκρότημα κάηκε τελικά το 1434 μ.Χ., λίγο πριν από την Άλωση.

Η σωτηρία της Πόλης

Το γνωστότερο και σπουδαιότερο γεγονός είναι η σωτηρία της Πόλης κατά το 626 μ.Χ. όταν πολιορκήθηκε από τα στρατεύματα των Αβάρων. Η εικόνα της Βλαχερνίτισσας λιτανεύτηκε στις επάλξεις από το γιό του απουσιάζοντος Ηρακλείου, τον πατριάρχη Σέργιο (610 – 638 μ.Χ.) και το λαό. Η πολιορκία λύθηκε, η Πόλη σώθηκε και η σωτηρία αποδόθηκε στην Παναγία. Σύσσωμος ο λαός οδηγήθηκε με την εικόνα στον ιστορικό ναό όπου αγρύπνησε ψάλλοντας τον Ακάθιστο Ύμνο.

Το 843 μ.Χ., με τη λήξη της Εικονομαχίας, από το ναό των Βλαχερνών ξεκίνησε η γιορτή της Ορθοδοξίας, που καθιερώθηκε για το θρίαμβο των εικόνων. Κατά την παράδοση εξάλλου το 944 μ.Χ. τοποθετήθηκαν στο παρεκκλήσιο του ναού η εικόνα του Χριστού και η επιστολή του βασιλέα Αβγάρου, που έφεραν από την Έδεσσα.

Ο ναός

Το ιερό των Βλαχερνών, «μέγας νεώς» των συγγραφέων το αποτελούσαν τρία κτίρια: Η κεντρική εκκλησία, το παρεκκλήσιο των λειψάνων και το «λοῦσμα».

Η εκκλησία είχε το σχήμα της ξυλόστεγης τρίκλιτης βασιλικής όπως οι αντίστοιχες Παναγία των Χαλκοπρατειών και η μονή Στουδίου. Στον ίδιο τύπο ξαναχτίστηκε, καθώς φαίνεται, και μετά την πυρκαγιά του 1070 μ.Χ. Στην εσωτερική επένδυση γινόταν συνδυασμός έγχρωμης ορθομαρμάρωσης, ως τη μέση των τοίχων, πρασίνου ίασπι για τους κίονες, χρυσού και ασημιού για την έξοχα τεχνουργημένη οροφή. Οι τοίχοι πάνω από την ορθομαρμάρωση έφεραν διάκοσμο από τοιχογραφίες και ψηφιδωτά με θέματα από τον Χριστολογικό κύκλο.

Ο άμβωνας, που ήταν τοποθετημένος στη μέση του κεντρικού κλίτους ήταν όλος από ασήμι. Εντυπωσιακό επίσης ήταν το Εικονοστάσιο. Πληροφορίες για την θαυμάσια εικονογράφηση και τον υπόλοιπο διάκοσμο του ναού μας άφησε ο πρεσβευτής Clavijo, ο οποίος επισκέφτηκε τρίς Βλαχέρνες το 1402 μ.Χ. και σε μεταγενέστερο κείμενο ο Ισίδωρος του Κιέβου (1385 – 1463 μ.Χ.) στο «Θρῆνο» του για την εξαφάνιση του περιλάμπρου ναού.

Το παρεκκλήσιο των λειψάνων ή παρεκκλήσιο της Αγίας σορού ήταν κυκλικό κτίσμα με νάρθηκα, που βρισκόταν στα νότια του ιερού του ναού. Φιλοξενούσε, εκτός από τα λείψανα, το ωμοφόριο της Θεοτόκου, το πέπλο της και την Τιμία Ζώνη. Ρώσοι προσκυνητές του 14ου και 15ου αι. μ.Χ. περιγράφουν τα κειμήλια και αναφέρονται στα λείψανα πολλών αγίων (Παταπίου, Αθανασίου, Παντολέοντος, Αναστασίας).

Ύστερα από την πυρκαγιά του 1434 μ.Χ. και την Άλωση, τα πάντα ερειπώθηκαν και ερημώθηκαν. Η φήμη και ο πλούτος του ιερού εξαφανίστηκαν. Έμεινε μόνο ο χώρος του αγιάσματος.

Μελλοντικές ανασκαφές στον ευρύτερο χώρο της Παναγίας των Βλαχερνών πιθανόν να αποκαλύψουν τα ερείπια του μεγάλου βυζαντινού ναού.

Ο τόπος και η ονομασία του αγιάσματος

Πολλές είναι οι εκδοχές για την ερμηνεία του τοπωνυμίου Βλαχέρνες.

Ο περίφημος γεωγράφος της αρχαιότητας Στράβων, εξιστορώντας τα του Κεράτιου γράφει, ότι ο κόλπος αρχίζει ευθύς αμέσως από το τείχος του Βυζαντίου, προχωρεί προς τη δύση και μοιάζει με κέρατο ελαφιού. Σχίζεται σε μικρότερους κόλπους, σαν κλαδί, μέσα στους οποίους εισχωρούν παλαμίδες.

Ο χώρος στα αριστερά του Κεράτιου κόλπου ονομάστηκε, εκ παραφθοράς, από την λέξη παλαμίδες σε «παλαμίδες ή λακέρδαι ή Βλαχέρναι».

Ο Γεώργιος Κωδινός, Έλληνας λόγιος του 15ου αιώνα, παρουσιάζει άλλη εκδοχή. Αναφέρει, ότι οι Βλαχέρνες ήταν μια περιοχή εκτός του χερσαίου τείχους του Θεοδοσίου του Β', με πόσιμα νερά και πλούσια βλάστηση.

Ενδεχομένως, η ονομασία να προέρχεται από τα βλάχνα, τις φτέρες, ή από το φόνο ενός Βλάχου, μιας και η περιοχή κατοικείτο από Βλάχους, δηλαδή βοσκούς.

Ο Ι. Β. Παπαδόπουλος, στο βιβλίο του Αι Βλαχέρναι, αναφέρει ότι η ετοιμολογία του ονόματος Βλαχέρνες έχει σχέση με την ολόσωμη μαρμάρινη εικόνα της Θεοτόκου, που βρίσκεται στο αρχαίο αγίασμα των Βλαχερνών. Ο λαός όταν βρέθηκε σε δύσκολες περιστάσεις επικαλέστηκε τη βοήθεια του Θεού και της Παναγίας, «βάλε το χέρι σου Παναγιά μου, βάλε χείρα, Βλαχέρνα».

Με φωτογραφίες από remptousia.gr